

DELO ETNOGRAFSKEGA ODDELKA POKRAJINSKEGA MUZEJA V MARIBORU V LETU 1957

Tončica Urbas

I. Notranje delo. 1. Ureditev novega etnografskega oddelka. Pomembna pridobitev Pokrajinskega muzeja v Mariboru je v zadnjem letu novi etnografski oddelak, ki je skupno s preurejeno orožarno izročen javnosti ob otvoritvi Tedna muzejev, dne 7. oktobra 1957. Potrebo po razširitvi narodopisnega oddelka je bilo čutiti posebno v zadnjih letih, potem ko je bil reorganiziran sosednji arheološki oddelak, s katerim deli etnografska zbirka skupne prostore v grajskem mezaninu. Tudi zanjo smemo namreč trditi, da občuti problem, ki je skoraj v vseh naših muzejih tako boleč: premalo prostora in preveč eksponatov, zaradi česar ustvarja oddelak vtis prenatrpanosti. Tako je etnografski material, ki je v resnici izredno pisan, pa tudi dragocen — saj vsebuje več primerkov noš, naprav in orodja, ki ga ni več najti na terenu — občutno natrpan v omejenem prostoru. Pred etnografa postavlja nujno nalogo, da razredči eksponate in jih razporedi bolj tematsko. V primeru, da bi se odločili za skrčenje števila eksponatov, bi morala večina odvečnih predmetov v depot, ki pa je, vsaj v trenutnem stanju, vse prej ko primeren. Omeniti je treba vrh tega, da se je posebno v zadnjih letih nabralo v etnografskem oddelku PM precej dobrih predmetov, ki bi jih bilo vredno prikazati v modernejši, razširjeni razstavi: to sta bila dva momenta, ki sta vodila vodstvo muzeja pri vprašanju preureditve oziroma razširitve etnografskega oddelka.

Vendar pomanjkanje prostorov nikakor ni dovoljevalo, da bi se izvedla prva ali druga zamisel, vse do leta 1955, ko je moral muzej tako rekoč na silo izprazniti prostore dotedanega prirodopisnega oddelka, od katerih je moral enega odstopiti mariborskemu arhivu. Preostali trije prostori so v sporazumu z muzejskimi kustosi bili odstopljeni potrebam etnografskega oddelka, ki se je odločil, da bo v njih uredil novo stalno razstavo. Tako odločitev je predvsem narekovala okolnost, da so pridobljeni prostori majhni, primerni predvsem za manjše, zaključene razstavne enote, ki zahtevajo glede na svojo arhitekturo nekoliko modernejšo ureditev. Iz tega vzroka ni kazalo, da bi se odločili le za prenos odvečnih razstavnih predmetov iz starega etnografskega oddelka, ki bi ga bilo možno edino v tem primeru razredčiti in obenem razširiti. Tako se je muzej odločil za tri nove zaključene razstavne enote, kjer je prikazal kot prvo dravsko splavarstvo, kot drugo kmečko arhitekturo v Podravju in Pomurju in kot tretjo značilnosti iz ljudskih običajev našega Podravja.

V okviru prve teme razstavlja muzej model dravske šajke in splava, ki sta delo starega izkušenega splavarja Kristijana Rožana iz Vuzenice in ki ju je — posebno šajko — izdelal po natančnih navodilih ing. F. Pahernika iz Vuhreda. Poleg obeh modelov, ki sta zaradi svoje precizne izdelave zaščitena pred prahom pod vitrinama, je razstavljen zemljevid Dravske doline z vrisanimi nekdanjimi splavarskimi pristani — lenti — medtem ko za ilustracije k tej enoti rabi nekaj fotopovečav iz življenja predvojnih splavarjev na Dravi in legenda, ki na kratko pojasnjuje zgodovino dravskega splavarstva in vzroke njegovega prenehanja po zgraditvi prvih hidrocentral na Dravi po letu 1941.

V drugi, večji sobi sledi več primerkov kmečkega stavbarstva, ki ga ponazorujejo modeli posameznih kmečkih objektov v zmanjšanem merilu. Med temi sta posebno privlačna modela pohorske dimnice in koroške kašte, ki predočujeta primerke stanovanjskega in shrambenega objekta v slovenskem Podravju, medtem ko skupino objektov gospodarskih poslopij dobro ponazorujejo modeli treh kozolcev, ki v zadnjih desetletjih polagoma prodirajo tudi sem v območje severovzhodne Slovenije, zlasti na Dravsko polje, in končno model

polanskega koruznika iz lat, ki je neprogršljiv rekvizit vasi in naselij v obeh delih Dravskega polja. Naj omenim, da so modeli, ki so grajeni v enotnem razmerju 1 : 10, v celoti delo muzejskega pomožnega uslužbenca F. Krajnca, ki jih je izdelal v zadnjih letih izven službenih ur. Za poživitev sicer monotoni sten, ki žal niso poslikane kar najbolje, smo izbrali skupaj 16 fotopovečav stanovanjskih in gospodarskih objektov na terenu, med temi več pohorskih gospodarskih poslopij z mlini in subpanonskih »cimpranih« in nabitih stanovanjskih hiš iz Pomurja in legende, ki seznanjajo obiskovalca z značilnostmi kmečkega stavbarstva v tem delu Slovenije; o funkciji koroške kašče, ki združuje pod isto streho po tri do štiri samostojne gospodarske prostore, in oblikah kozolca, ki prodira iz osrednje Slovenije posebno na Dravsko polje.

Zadnja soba zajema nekaj najbolj značilnih pustnih mask, ki so se ohranile na Ptujskem polju, med njimi dva izvorna pustna Kurenta, pustno polansko rusa in polanskega petelina »piceka«, vse iz Markovcev niže Ptujja. Vrh teh je v kotu podstavek z ženitovanjskim bosmanom, ki je razširjen v predelih med Dravo in Muro, in zbirka voščenih votivov s Ptujске gore. To pa so predmeti, ki izhajajo iz starega muzejskega inventarja, in so bili le preneseni iz starih razstavnih prostorov v novo okolje, kjer bodo nedvomno prišli bolj do veljave. Med ilustracijami so tri večje fotopovečave pustnih oračev in plešočih kurentov s Ptujskega polja in tri legende (pustna rusa, bosman in glavna okvirna legenda).

2. Urejevanje tehnično-dokumentarnega gradiva. V etnografskem oddelku se je tudi v zadnjem letu nadaljevalo urejevanje etnografske fototeke, filмотeke in drugega dokumentarnega gradiva. Evidenco nad fototeke vodimo po posameznih geografskih predelih, kot so: Prekmurje, Pohorje, Koroško, Dravska dolina, Dravsko in Ptujsko polje, Slovenske gorice, Kobansko. Za vsako skupino vodi oddelek poseben evidenčni zvezek, ki je urejen po zaporednih številkah, ustrežajočih zaporednim številkam filмотeke, kar znatno olajšuje iskanje potrebnih posnetkov v primeru kasnejše izdelave kopij ali povečav. Celotna etnografska fototeka šteje trenutno 508 evidentiranih in oštevilčenih fototečnih kartonov.

Kar zadeva ostalo tehnično-dokumentarno gradivo, to so risbe, skice, tlorisi in drugo, jih je oddelek evidentiral po dosedanjem izkušenem načinu. Tako je razporejeno gradivo po pokrajinah in po posameznih gospodarskih panogah, od katerih ima vsaka svoj register vložnega materiala, ki je nato sumarično vpisan v evidenčni zvezek. Jasno pa je, da bo treba sčasoma, ko bo po letih naraslo število listov in posameznih panog, urediti enotnejši način evidentiranja ilustrativnega materiala, ki nastaja priložnostno in ob skupinskih raziskovanjih terena.

II. Terensko delo. 1. *Skupinsko raziskovalno delo.* V okviru načrta o raziskovanju terenskega gradiva je Pokrajinski muzej organiziral tudi letos skupino raziskovalcev, ki se je za razliko od lanskega leta odpravila na severni greben Pohorja. Skupina, ki je štela skupaj 5 članov, se je mudila na terenu od 1. do 13. julija 1957 v svoji stalni bazi pri Lovrencu na Pohorju. Od tu je raziskovala naselja v predelih: Rdeči breg, Recenjak, Kumen in Puščava poleg kraja stalnega bivališča, kjer so povprašane osebe proti pričakovanju mnogo tega izpovedale, kar zadeva zlasti duhovno življenje prebivalcev tega dela Pohorja.

Prav ta zadnji in obenem tretji obisk Pohorja, če štejemo namreč obe etnografski ekipi PM iz preteklih dveh let, je posebno važen, ker nam je približal končno zaključno podobo tega zemeljskega predela, ki pa je vsaj v etnografskem pogledu vse prej kot enoten. Razlogi za to so predvsem v časovno neenotnem naseljevanju in v različnih kulturnohistoričnih vplivih, ki so postopoma ustvarjali njegovo precej različno etnografsko podobo.

Le-tá pa ostro odseva iz tvarne in duhovne kulture prebivalcev obeh delov Pohorja, to je južnega in severnega pobočja. Ze samo bežen vpogled v eno najbolj otipljivih poglavij, to je v ljudsko stavbarstvo, govori o očitnih razlikah. Medtem ko po južnem pobočju Pohorja ne prevladuje enoten tip kmečkega

doma oziroma stanovanjske hiše, marveč nekaj variant, ki nam govorijo o prehajanju subpanonske vzhodnoslovenske hiše k pravemu alpskemu domu, vidimo na severnem pobočju večinoma enotno, gručasto obliko doma z velikimi stanovanjskimi hišami, ki jim je dala osnovo nekdanja dimnica, izumirajoča v zadnjih, prav v tem delu Pohorja ohranjenih primerkih, z velikimi ločenimi gospodarskimi poslopji. Osnovno gradivo je mimo kamnitega temelja les, ki sestavlja prav vse starejše, do današnjih dni ohranjene stavbe; v konstrukciji oziroma sestavi strehe pa ga izpodriva opeka šele v najnovejšem času.

Tudi v ostalih gospodarskih panogah je čutiti dovolj razlik med obema deloma Pohorja. Le-te so posebno izrazite v živinoreji in njeni opremi, nekoliko manj pa v poljedelstvu, ki je odvisno od bolj ali manj enakih klimatskih pogojev, prevladujočih v zgornjih višinah obeh pobočij. Zanimivo poglavje bodo nedvomno za raziskovalca volovski jarmi, ki so na južnem pobočju enaki ali vsaj sorodni jarmom iz ravninskega sveta na Dravskem polju, medtem ko kažejo jarmi na severnem pobočju že povsem koroške oblike. Glede prevoznih in prenosnih sredstev, ki jih muzej nadrobno proučuje, bi lahko trdili, da je bilo najti prav v tem delu Pohorja izredno mnogo variant in oblik vozov, »žlof« in »podilov«, ki edini omogočajo prevoz po relativno strmem terenu. Prav prevozna sredstva v tem delu Pohorja govorijo o povsem istih oblikah, ki jih srečujemo že po sosednjem Kobanskem.

Prav lepo bero je nudilo zapisovalcem področje duhovne in socialne kulture. Posebno bogata je nedvomno tu zakladnica ljudskega izročila in verovanj, ki so, lahko trdimo, močnejše zakoreninjene tu, kakor po južnem grebenu Pohorja. Dovolj kasnejših primerjav pa bodo nudili tudi zapisi s področja ljudske medicine, in posebej magičnega zdravljenja, ki je kljub relativno močnejšim vplivom mesta in pridobitev civilizacije, še vedno močno ohranjeno, posebno med starejšim svetom.

To je le nekaj bežnih izvlečkov iz terenskih zapisov, ki jih podpira lepo število fotografij in perorisb s tlorisi. Le-tih je veliko, posebej glede na kratki čas; ta je bil namreč ekvipi tudi v preteklem letu skopo odmerjen zaradi razmeroma majhnih denarnih sredstev, s katerimi mora etnografski oddelek PM kriti potrebe po individualnem in skupinskem raziskovanju terena. Lahko bi rekli, da smo prav s temi deli zaključili nadrobnejše etnografsko proučevanje Pohorja, saj je bilo treba za dokončno objavo gradiva le še manjših raziskovanj in dopolnitev. Zato nastaja kakor v drugih muzejih, ki se ukvarjajo po vojni z načrtnim raziskovanjem svojega terena, tudi v Pokrajinskem muzeju aktualen problem: kako objaviti terensko gradivo, ki se kopiči leto za letom, a nima možnosti za zaključno znanstveno objavo? — Žal je Maribor še vedno brez publikacije, ki bi zamenjala oziroma le nadaljevala uspešno delo predvojnega Casopisa za zgodovino in narodopisje. Trenutno tudi ni nobenih drugih možnosti, ki bi muzeju omogočile manjše občasne publikacije v obliki zbornika, podobno kakor je ta problem uspešno rešil celjski muzej, ki je lep del terenskega gradiva objavil v nedavnem Kotnikovem zborniku. Zato bi bilo, mislim, vsaj trenutno bolj nujno, zagotoviti denarna sredstva za objavo že zbranih terenskih zapiskov, kakor pa sredstva za nadaljnje terensko raziskovanje. To pa je seveda predvsem stvar krajevnih činiteljev in muzeja. Treba bo poiskati pot do sredstev, ki bodo omogočila, da postane delo zadnjih štirih let prav preko objave širša last, kakor pa je doslej.

2. *Individualno terensko delo.* V preteklem letu je le-to zajelo le nabiranje gradiva o dravskem splavarstvu. Opravljala ga je kustodinja za etnografijo, ki se je v dosedanjem delu opirala izključno na ustno izročilo v okoliših Dravske doline, kjer je bila razvita ta panoga gospodarstva. — Dosedanje izsledke pa bo treba pred zaključno objavo vsekakor podpreti še z arhivalnim gradivom, če se bomo hoteli pri tem izogniti le golemu opisu te ljudske dejavnosti in pojasniti doslej še neobjavljene vrzeli o izvoru in gospodarski plati te v dolini Drave že povsem zamrle panoge.

Résumé

RAPPORT SUR L'ACTIVITÉ DE LA SECTION ETHNOGRAPHIQUE
DU MUSÉE RÉGIONAL A MARIBOR, EN 1957

L'auteur expose l'activité intérieure et extérieure de la section ethnographique du Musée Régional de Maribor. Par l'activité intérieure, on a réussi de classer, de manière définitive, la photothèque, la filmothèque, le fichier et les matériaux de genre technique et documentaire, amassés, en des dossiers, les dernières années. Outre cela, la section a présenté une nouvelle exposition stable dans la section ethnographique élargie, ouverte de manière solennelle, lors de l'inauguration de la Semaine des Musées, le 7 septembre 1957. Cette exposition stable comprend des objets et des matériaux d'illustration concernant le flottage de bois sur la Drave, des maquettes et des photos du domaine de l'architecture populaire caractérisant le bassin slovène de la Drave et de la Mure, ainsi que plusieurs objets illustrant les détails des coutumes populaires du bassin de la Drave et de la Mure (les Kurenti du carnaval de la Plaine de Ptuj, le coq carnavalesque, les «laboureurs» masqués, le pain de noces appelé «bosman»).

Par son activité extérieure, la section a continué les recherches de champ au Pohorje, où elle a dirigé une équipe ethnographique qui, pendant 15 jours, y a recueilli, avec succès, des matériaux appartenant au domaine de la culture matérielle et à celui de la culture spirituelle, à Lovrenc au Pohorje et dans ses proches environs. L'auteur ajoute que les recherches du Pohorje ont apporté, ces dernières années, une telle quantité de matériaux qu'il faudrait en rédiger une publication spéciale. Et c'est le problème dont le Musée Régional de Maribor devra se préoccuper, étant donné qu'il ne possède pas encore, après la guerre, de propre publication.

ETNOGRAFSKO DELO MESTNEGA MUZEJA V CELJU

V LETIH 1956 IN 1957

Milena Moškon

V letu 1956 je celjskemu muzeju uspelo, da je pridobil za etnografsko zbirko stalni razstavni prostor. Dvorana, v kateri je stenska slikarija iz druge polovice 17. stoletja in meščanski kamin, ni sicer najprimernejša za razstavo etnografskih muzealij, vendar pa opravičuje to rešitev povezava med naslikanimi motivi na stenah, ki so vzeti iz kmečkega življenja in razstavljenimi uporabnimi ter okrasnimi predmeti naših deželanov.

V razstavljeni zbirki so prikazani predmeti iz ljudske umetnosti. Med dela boljšega ljudskega slikarja sodi votivna podoba iz Št. Vida nad Šoštanjem, na kateri je upodobljen prizor, ko mora mlada žena po porodu umreti, otrok pa ostane živ. Vse osebe na tej podobi so oblečene v tedanjo nošo goratih predelov nad Šoštanjem. Nadalje so zastopane na razstavi slike na steklu, panjske končnice, kamnita ljudska plastika kiparja samouka in 60 let stara lesena pustna maska iz Mozirja.

Razstavljeni keramični izdelki so predvsem uporabni in izhajajo iz lončarskih delavnic v Mozirju, Črni, Kokarjih in Podsredi. Naj navedem le nekatere: kotel za žganjekuho, torilo za mešenje kruha, klobasnice z mrežo, poseben pekač za perutnino, smetnik za smetano, možnarje in drugo. Zanimiva je tudi lesena pinja za izdelavo surovega masla.

Iz okolice Vranskega sta razstavljeni dve avbi, vezena bela peča in sklepanci.